

5.Hafta

Sosyal Sözleşme Teorileri I: Thomas Hobbes

5 Nisan 1588 yılında dünyaya gelen Hobbes'un doğumu ile ilgili sıkça bahsedilen bir husus, annesinin İspanya donanmasının geldiğine dair haberler üzerine kapıldığı panik sonrasında Hobbes'u henüz dokuz ay dolmadan doğurduğudur.¹ Bu yönüyle savaş koşullarının olumsuzlukları karşısında dirlik ve düzen arayacak olan Hobbes'un konuya attığı önemin doğumundan kaynakladığından da söz edilebilir. Orta sınıf bir ailenin mensubu olan Hobbes'un annesi bir çiftçinin kızı iken alt düzey bir kilise adamı olan babası, kendisi henüz küçükken aileyi terk etmiştir. Amcası tarafından yetiştirilen Hobbes, sıra dışı bir zekaya sahiptir ve henüz dört yaşındayken okuma-yazmayı sökmüştür. Klasik dillere eğilim gösteren Hobbes, 15 yaşında Oxford Üniversitesi'ne adım atmış ve 20 yaşında buradan mezun olmuştur. Sonraları buradaki yıllarının kendisine bir şey kazandırmadığını söylese de, söz konusu dönemin siyasal düşünceye Hobbes'u kazandırdığından söz edilebilir. Keza Oxford'da öğrendiklerine karşı tepkisi, onun idealist felsefeye karşı çıkıp materyalist bir dünya görüşüne eğilim göstermesine neden olmuştur (Şenel, 1996: 318). Daha sonra geçimini aristokratik ailelerin çocuklarına eğitim vererek geçiren Hobbes Avrupa'yı gezmiş ve zamanının önemli bilim insanı ve düşünürleri ile tanışmıştır. Bu kişiler arasında Galileo, Bacon ve Descartes da bulunmaktadır (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 158).

---

¹ Yaşamını anlattığı yapıtında Thomas Hobbes, kendisinin korkuyla birlikte doğduğunu, yaşamına korku duygusunun egemen olduğunu söylemektedir. Aktardığına göre annesi onu, yenilmez İspanyol armadasının saldırmak üzere İngiltere'ye gelmekte olduğu söylentisinin yarattığı korku ve heyecan ile yedi aylıkken doğurduğudur (Şenel, 1996: 318).

Hobbes'un yaşadığı dönem gerek Avrupa tarihi gerekse de İngiltere tarihi açısından oldukça çalkantılı bir dönem olmuştur. Çocukluğundan (hatta doğumundan) itibaren hayatı hep pamuk ipliğine bağlı olan Hobbes, yaşadığı bu olaylardan oldukça etkilenmiş ve ölüm korkusu ve hayatta kalma güdüsü hem yaşam hem de siyaset felsefesine şekil vermiştir. Hobbes'un bilinçli bir şekilde şahit olduğu ilk büyük çatışma Avrupa'da dini inanç ve toprak anlaşmazlıklarından doğan Otuz Yıl Savaşları'dır. Hem insani hem de maddi açılardan çok büyük bir yıkıma neden olan bu savaşlar Hobbes'un özellikle *Leviathan* adlı eserine esin kaynağı olan İngiliz İç Savaşı'na neden olmuştur. İngiliz İç Savaşı'nın bir tarafı İngiltere'nin devlet kilisesi olan Anglikan Kilisesi'nin doktrinini savunan Kral I. Charles ve ona destek veren toprak sahibi aristokratlar, diğer tarafı Parlamento'nun alt kolu Avam Kamarası ve ona destek veren bağımsız Protestan kiliseleri ve orta sınıflardan oluşmaktaydı. Protestanlar Anglikan Kilisesi'nin doktrinini Katolik Kilisesi'ne çok yakın olduğunu düşünmekte ve bundan rahatsızlık duymakta idi. Parlamento ile Charles I'in arasındaki temel husumet iktidarın nihai olarak kimin elinde olduğu ile ilgiliydi. Charles I iktidarını doğrudan Tanrı'dan aldığını iddia etmekte ve Parlamento'nun kendisini sınırlayabileceği fikrini kabul etmemekte ve dahası Anglikan Kilisesi'nin doktrinini tüm İngiliz halkına dayatabileceğini düşünmekte idi. Orta sınıfların rahatsızlıkları da büyük oranda Parlamento'da temsil edilme hakkının feodal toprak beylerine tanınırken kendilerine tanınmamasıydı. Bu gerilimler oldukça kanlı bir iç savaşa yol açmıştır. Savaşın galibi Parlamento ve taraftarları olmuştur. Kral Charles I savaşın sonunda idam edilmiştir. İktidara Parlamento güçlerinin savaştaki lideri General Oliver Cromwell gelmiş ancak onun kısa bir süre sonra ölmesi üzerine tahta Charles I'in oğlu Charles II getirilmiştir. Tüm bu dehşet verici olaylara şahit olmuş ve "Korku ve ben ikiz kardeşleriz" diyecek kadar hayatı kaygı ve karamsarlıkla dolu

olarak geçmiş olan Hobbes 91 yaşında yatağında huzur içinde ölmüştür (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 158-159).

Hobbes'un Metodu

Hobbes içinde yaşadığı dönemin bilimsel ruhundan ilham almıştır. Galileo, Bacon ve Descartes'ı şahsen tanıdığına değindiğimiz Hobbes, zamanının bilimsel bakış açısını sosyal ve siyasi olayları açıklamak için kullanmaya çalışmıştır. Daha önceki dersimizde, ortaçağlar boyunca hâkim olan ve evrendeki her varlığın doğasına içkin bir amacı (*telos*) gerçekleştirmek üzere ereksel bir hareket halinde olduğu ve bu hedefe ulaştığında dingin hale geldiğini ileri süren Aristotelesçi bakış açısının modern çağda evrendeki her şeyin herhangi aşkın bir amacı gerçekleştirme amacı olmaksızın hareket ettiğini ileri süren mekanik evren anlayışına yerini terk ettiğini belirtmiştik.

Yeni doğa bilimine göre fiziki dünya, içinde olup biten her şey geometrik bir kesinlikle açıklanabilecek olan tamamıyla mekanik bir sistemdir. Bu sistemde vuku bulan her şey bir varlığın başka bir varlığa göre yerinin değişmesinden ibarettir (Sabine, 1959: 457). Bu anlayışa göre, "gökyüzündeki ve yeryüzündeki varlıkların doğal durumu harekettir, eylemsizlik değil; her şey başka bir madde, varlık tarafından bloke edilene değin hareket halindedir." (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 160).

Evet, Hobbes da çağının bu düşüncesini kabul etmiş evrendeki canlı ve cansız varlıkların mekanik bir şekilde sürekli eylem içinde olduğunu düşünmüştür. Ona göre, kompleks eylemler o eylemi meydana getiren daha basit parçaların, eylemlerin anlaşılması ile açıklanabilirdi. İnsanın bireysel ve sosyal davranışı da tıpkı doğadaki cansız varlıkların eylemlerinin fizik kanunları çerçevesinde mekanik bir şekilde açıklanabilmesi gibi açıklanabilirdi. Nasıl bir cisim başka bir cismin itmesi veya

çekmesi harekete geçiriyorsa, insanı da eyleme geçiren dış etkenler vardır. İnsanın bireysel davranışını açıklamak psikolojinin işidir. İnsanın sosyal davranışının yani diğer bireylerle olan etkileşiminin açıklanması da siyaset teorisinin işidir. Bu bakış açısının materyalist bir bakış açısı olduğunu söyleyebiliriz (Sabine, 1959: 457).

İnsan davranışı da dâhil olmak üzere evrendeki tüm hareket, eylem mekanik (fizik) ve geometri sayesinde açıklanabilirdi. Biz mekanik sayesinde en temel hareket kanunlarını bir kez bulduktan sonra geometrik düşünce sayesinde gittikçe daha karmaşık hareketleri, eylemleri, davranışları açıklayabiliriz. Sabine'in ifadesiyle, "geometrinin sırrı ilk olarak en basit şeyleri ele alması ve daha karmaşık meselelere doğru ilerledikçe sadece daha önce ispat ettiği şeyi kullanmasıdır" (Sabine, 1959: 458)

İnsan Doğası

Machiavelli'ye paralel olarak, Thomas Hobbes'un da insan doğası üzerine kötümser bir bakış açısına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hobbes da insanın ayırt edici özelliği olan aklını öne çıkarmak yerine onun hayvani yönlerini vurgulamıştır. Ona göre insanoğlu, akıl aracılığıyla bulunabilecek olan ahlaki bir neden, bir ideal doğrultusunda harekete geçmemekte, bunun yerine belirleyici konumda kendini koruma güdüsü biçiminde psikolojik bir neden yer almaktadır (Sabine, 1959: 469; Strauss, 1989: 49). İnsanları bir topluluk haline getiren insanoğlunun doğal bir özelliği olarak toplumsallığı değil, şiddetli bir ölümden duyulan korku karşısında bir sığınak bulma arayışıdır. Bu anlamda bir toplumun sağlayacağı başlıca yarar da içinde insanoğlunun kendi doğasını mükemmelleştireceği romansı bir çevreden ziyade güvenlik ve korunmadır. Hobbes'a göre yaşamın amacını mutluluk (felicity) oluşturmaktadır. O, mutluluğun öncelikle *erdem*e dayandığı düşüncesindeki klasik

filozoflardan ayrılır. Hobbes'un ifadesiyle, "Bir kişinin farklı zamanlarda arzu duyduğu şeyleri elde etmede *sürekli başarılı* olması, yani, sürekli gönenç, insanın MUTLULUK dediği şeydir" (Hobbes, 1997: 37).

Mutluluğu elde etme doğrultusunda insanoğlunun ihtiyacı olan erdem değil güçtür. "*Bir insanın sahip olduğu GÜÇ*, (Evrensel biçimde ele alındığında), onun gelecekteki muhtemel bir İyiyi elde etmek için bugün sahip olduğu araçlardır (Hobbes, 1997: 48)." Bu nedenle insanların genel eğilimi "ancak Ölümle sona erecek olan aralıksız ve huzursuz bir Güç üstüne güç elde etme arzusudur" (Hobbes, 1997: 55). Yine de Hobbes daha fazla güç arzusunun her zaman daha yoğun bir hazzı elde etmek için olduğunu düşünmemektedir. İnsanlar hâlihazırda eriştikleri hazzın seviyesinden memnun olabilirler. Bunlar arasındaki kaygı ise bu hazza sürekli erişimin güvenceye alınamamasıdır. Bu nedenle, onların güç arayışları gelecekteki tatminin güvence altına alınmasıdır. Bu itibarla devlet, erdemini öğretildiği bir okul değil, sürekli mutluluğun garantisi anlamına gelmektedir. "İnsan Güçlerinin En Büyüğü birçok insanın Güçlerinin, onların tüm güçlerini kendi iradesine dayalı olarak kullanan Doğal veya Sivil tek bir kişinin [şahsında] bir araya getirilmesinden, rıza ile birleştirilmesinden doğandır; Devletin Gücü böyle bir şeydir" (Hobbes, 1997: 48).

Antiklerin bireylerin amacının *kozmos*'un hiyerarşik uyumunun anlamını kavramak ve böylece bu düzen içinde kendi doğru konumunu bilmek olduğu yönündeki iddialarına karşılık olarak Hobbes, insan aklı ile evren arasında herhangi bir doğal uyumun olmadığını ileri sürmektedir (Strauss, 1953: 175). Hobbes'un bu iddiasının arka planında, evrenin mekanik bir açıklamasını içeren daha sonra Newton tarafından netleştirilen paradigma yatmaktadır. Bu paradigma uyarınca evren, belli bir amacı olmaksızın hareket halindeki cisimlerin oluşturduğu bütünlük olarak anlaşılmaktadır. Böylesi bir bakış ise tüm şeylerin belli bir amaç doğrultusunda

hareket edip buna ulaştığında hareketin sona erdiği düşüncesindeki Aristocu evren anlayışına radikal bir karşı çıkış anlamına gelir. Bu yönüyle Hobbes, insanın uğruna çabaladığı aşkın bir amacın varlığını reddetmektedir. Onun için “eski Ahlak felsefecilerinin kitaplarında anlatıldığı gibi ne bir *Finis ultimus*, yüksek amaç; ne de *Summum bonum*, en büyük iyi vardır” (Hobbes, 1997: 55).

Böyle bir doğaya sahip olan insan amaçlı bir varlık değil ama çevresindeki etkilere tepkiler veren bir otomatdır. İnsan, çevresindeki olguları duyu organları aracılığıyla algılar. Bu algılar insanda iki türlü tepkiye yol açarlar. Bunlardan birincisi arzulama ikincisi de kaçınmadır. Arzulama, insanın varlığını devam ettiren, yaşam kalitesini arttıran şeylere verdiği tepkidir. Öte yandan kaçınma, insanın hayatını tehdit eden veya onun kalitesini düşüren şeylere verilen tepkidir. İşte insanlar dış dünyadaki uyarıların kendilerinde ortaya çıkardığı arzulama ve kaçınma tutkuları ile harekete geçirilirler. İnsanları harekete geçiren aşkın bir ideal (örneğin erdemli hayat, imanlı hayat vb.) yoktur. İnsanların hayatlarını acılardan kaçınıp hazlara yönelerek geçirdikleri durumda elde ettikleri durum, tatmin mutluluktur (*felicity*). Bu Aristoteles’deki erdemli yaşamın sonunda ulaşılan mutluluk (*eudamonia*) veya Aziz Augustinus’taki imanlı yaşamın neticesinde elde edilecek “kurtuluş” (*salvation*) değildir. Bu ahlaki, aşkın bir iyi olmayıp, oldukça dünyevi, hedonist bir iyidir. İnsanlar Hobbes’un anladığı şekliyle mutluluğa sadece bir kez ulaşmakla tatmin olmazlar. Ona sürekli sahip olmak isterler. Bu nedenle de onu elde edebilmek için gerekli şeylere her zaman daha fazla sahip olmak isterler. Tabii ki, bunun başında da güç gelir. Gücün bedensel, ruhsal ve maddi boyutları bulunabilir. İnsanlar, mutluluklarını (*felicity*) sürekli kılabilmek için bunların daima arttırma arayışı içindedirler.

Sosyal Sözleşme ve Hobbes'ta Doğa Durumu

Thomas Hobbes'un bir orijinal yönü de siyasi felsefesini henüz devletin ortaya çıkmadığı bir doğa durumundan (state of nature) hareketle geliştirmesidir ki söz konusu tavır genel itibarıyla sosyal sözleşme kuramlarının genel karakteristiğine uygundur. Dolayısıyla bu noktada öncelikle sosyal sözleşme teorilerinin genel özelliklerine değinilecek, sonrasında ise Hobbes'un bu bağlamdaki katkıları onun doğa durumu tasvirinden itibaren ele alınacaktır.

Sosyal sözleşme teorileri, en genel hali ile Sofistlere ve Platon'un çalışmalarına kadar gitmekle birlikte esas itibarı ile düşünce tarihindeki önemini 17. yüzyılda kazanmıştır. Burada bireyin toplumdaki önceliğinin gösterilmesi, toplumun kökeninin açıklanması ve ulus devletin kuruluşu sırasında geleneksel otoritenin mahkûm edilmesi gibi amaçların gerçekleştirilmesine hizmet etmiştir (Cevizci, 1999: 850). Böylesi bir sözleşme ile meşru hükümet özgür ahlaki bireylerin kendi isteklerine dayanan bir anlaşmanın ürünü olarak görülecek; devletin varlığı bu şekilde haklı kılınıp sözleşme öncesinin durumu yadsınabilecektir. Bu anlamı ile sosyal sözleşme teorisi; sivil toplumu temellendirmek, devlet otoritesini meşrulaştırmak için tarih öncesine dair bir hipotez olarak yararlanılan bir politik öneri olarak tanımlanabilir (Cevizci, 1999: 851).

Bu özelliği ile ele alındığında sözleşmenin başlangıç noktasını sözleşme öncesi dönemin tasviri oluşturacaktır. Yani sözleşme öncesi durumun sahip olduğu nitelik, hem sözleşmenin yapılaşma amacının ortaya konulabilmesini sağlayacak; hem de sözleşmenin esaslarını ve sözleşme sonrası kurulacak yapının belirlenebilmesine hizmet edecektir. En genel hali ile bireylere yaptırım gücü uygulayacak bir üstün otoritenin bulunmadığı durum olarak betimlenen doğa durumunda (Ağaoğulları vd.,

2005: 164) insan, insana atfedilen özellikler, insanların birbirleri ve doğa ile olan ilişkileri, yaşantının seyri, doğanın yaşamdaki etkinliğinin boyutları ve söz konusu olabilecek değişimler başlı başına sözleşmenin hazırlık amacına yönelik ipuçlarını bizlere sunacaktır. Bir filozof tarafından benimsenen insan doğası imgesi, doğa durumunun betimlenişinde belirleyici olacak; bu doğa durumu veri alınarak oluşturulan sözleşme kuramı da üçlü sacayağını tamamlayacaktır. Kısaca doğa durumunu, devletin bulunmadığı zamanda insanın durumunun ne olabileceği, bu doğa halinin uygarlık tarafından ne ölçüde değiştirildiği veya bozulduğunu açıklamada bir ölçüt olarak değerlendirmek mümkündür. İşte bu ölçüt sayesinde ki düşünür, devletin ne kadar gerekli olduğuna veya uygarlığın insan hayatında ne kadar olumlu veya olumsuz niteliklere sahip olduğuna dair görüşlerine dayanak bulabilecektir. Doğa durumu düşüncesi aynı zamanda doğal hukuk görüşlerine de bir başlangıç noktası oluşturması bakımından öneme sahiptir. İnsan tabiatını hukuk teorisinin hareket noktası olarak alan doğal hukuk anlayışında temel varsayım insanın iyi veya kötü; barışçıl ya da savaşçı bir karaktere sahip olmasıdır (Yayla, 1998: 30). Doğa durumunda insanın hak ve özgürlüklere sahip olduğu düşüncesi pozitif hukukun “özgürlükçü” bir şekil almasına temel hazırlayacakken kötü ve savaşçı bir insan tasavvuru da insanın bu karakterinin dizginlenmesi ve sınırlandırılmasına yönelik “baskıcı” bir pozitif hukuka esin olacaktır. Özetle doğa durumu düşüncesi, insan varlığının doğal hakları olan eşitlik ve özgürlüğü temellendiren tarihsel bir delil olarak kullanılabileceği gibi devletle, devletin tüm toplumsal ilişkileri denetleme hakkının gerekliliğini gösteren bir kanıt olarak da kullanılmaktadır (Cevizci, 1999: 253). Doğa durumu toplumsal olan ama siyasi olmayan bir durum mudur? Yoksa ne toplumsal ne de siyasi olan bir durum mudur? Bir savaş durumu mu yoksa bir barış durumu mudur? Doğa durumu varsayımlara mı

yoksa tarihsel bir gerçekliğe dayanmaktadır? Bu sorulara verilecek yanıtlar devlete, bireye ve özgürlüklere dair düşünürün bakış açısını yansıtacaktır.

Bu çerçevede 1650 ile 1800 yılları arasının, sosyal sözleşme teorilerinin altın çağı olarak nitelendirilmesi mümkündür. Bu zaman dilimi içinde birçok farklı filozof, çıkış noktası ya da sonuçları itibarıyla birbirinden farklı konulara yerleştirilebilecek olan düşüncelerini dile getirmede, sosyal sözleşme teorilerinden yararlanmışlardır. Hobbes'un *Leviathan*'ının ise söz konusu altın çağın başlangıç noktasına yerleştirilmesi yanlış olmayacaktır (Riley, 1994: 377).

Hobbes'un çizdiği doğa durumu tasviri, hipotetik bir durumdur. Hobbes bunun gerçekten var olduğu iddiasında değildir. Ancak bu varsayım bizim devletin olmaması halinde nasıl bir durumla karşılaşabileceğimiz hakkında düşünmemizi sağlar. Hoş, Hobbes'un yaşadığı dönem yukarıda değindiğimiz üzere Avrupa'da ve İngiltere'de kanlı savaşların yaşandığı ve devlet otoritesinin sarsıldığı dönemlerdir. Bu nedenle, aslında Hobbes'un doğa durumu ile İç Savaş İngiltere'sini de tasvir ettiği düşünülebilir.

Hobbes'a göre doğa durumunda insanlar fiziksel ve zihinsel kapasiteleri açısından üç aşağı beşe yukarı birbirlerine denktirler. İnsanların güçleri arasında kimi farklar olsa bile iki zayıfın bir araya gelip bir güçlüyü o uyurken alt etmesi işten bile değildir. Doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Kimin gücü kime veya neye yeterse o kişiyi alt etmesi ve o şeyi elde etmesi mümkündür. Pek tabii ki, fiziksel ve mental güçleri birbirine yakın olan bireylerin aynı şeye ilgi duymaları durumunda aralarında çatışma çıkması kaçınılmazdır. Bu durum, doğa durumunun aslında bir "savaş durumu" (state of war) olduğunu ifade eder. Hobbes'a göre, doğa durumunda herkes herkese karşı sürekli bir savaş halindedir. Bu durum, tehlikeler,

tehditler ve belirsizliklerle doludur. Hobbes'un ifadesiyle doğa halinde insan hayatı kaba, vahşi ve kısadır:

Böyle bir ortamda çalışmaya yer yoktur, çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de gerek yoktur; ne denizcilik, ne de deniz yoluyla ithal edilecek malların kullanılması, ne rahat yapılar, ne fazla güç gerektiren şeyler, ne yeryüzü hakkında bilgi, ne zaman hesabı, ne sanat, ne yazı, ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürelidir (aktaran Tannenbaum ve Schultz, 2003: 162).

İnsanın mutluluğa (felicity) ulaşmasının önündeki bu açmazdan çıkması gerekmektedir. Ama nasıl? Hobbes'a göre insanı bu açmazdan çıkaracak iki şey vardır: Tutkular ve akıl. Tutkular insanın duygusal yönü ile ilgili iken akıl rasyonel yönü ile ilgilidir. İnsanın çevreye verdiği en temel iki tepkinin arzulama ve kaçınma olduğunu söylemiştik. Evet, insanın kaçınma temelli en temel tutkusu (iç güdüsü) ölüm korkusudur. Hobbes'a göre, doğa durumunda insanlar sürekli bu korkuyla yaşamaktadırlar. Hobbes bu duyguyu kendi hayatında "Korku ile ben ikiz kardeşleriz" diyecek kadar yoğun hissetmiştir. Diğer tutku da insan hayatının kalitesini arttıran konforlara yönelimdir. Bu iki tutku, insanın sahip olduğu rasyonel kapasiteyle birleşerek insana bir çıkış yolu gösterecektir ((Hobbes, 1997: 72). Bu çıkış yolu devleti kurmaktan geçer. Hobbes devletin varlık nedeni şu şekilde açıklar (Hobbes, 2011: 832-833):

Hem özgürlüğü hem de diğerleri üzerinde hâkimiyet sahibi olmayı seven insanoğlunun, devletlerde gördüğümüz üzere, kendilerine kısıtlama getirmesinin nihai sebebi, amacı yahut tasarısı yine kendilerini koruma ve böylece daha iyi bir yaşam sürme yönündeki sağduyularıdır; yani onları korku dolu bir saygıyla bir arada tutacak, emirlere uyma performanslarına ve doğa kanunlarını gözlemelerine bağlı olarak cezalandırma korkusuyla birbirlerine bağlayacak görünür bir güç yokken insanların doğal tutkularının sonucu olan (...) sefil savaş şartlarından kendilerini kurtarmaktır.

Doğal Hukuk

Hobbes'a göre doğa durumunda doğal hukuk (law of nature) bulunmaktadır. Hobbes'un ifadesiyle "Bir Doğa Kanunu (Lex Naturalis), akıl sayesinde bulunan genel bir kural, bir önermedir. Bu kural ile insanın kendi hayatını yok eden veya onu devam ettiren şeyleri elden alan eylemleri yapması yasaklanır" (Hobbes, 1997: 72).

İnsanın akli ile bulacağı ilk doğal hukuk ilkesi "her kimsenin tüm gücüyle barışı amaçlaması ancak bunu elde edemeyeceğini anladığı zaman savaşın araçlarına başvurması gerektiğidir." Evet, insanların birbirinin kurdu (*homo homini lupus*) olduğu savaş halinden kurtulmak için herkes barışa ulaşmayı hedeflemelidir. Akıl bunu emreder.

İkinci doğal hukuk ilkesi, diğer bireylerin de böyle davranmaya istekli olmaları durumunda bireyin her şey üzerindeki hakkından barışın ve kendi müdafaasının gerektirdiği nispette vazgeçmeye hazır olmasını emreder (Hobbes, 1997: 72-73).

Üçüncü doğal hukuk ilkesi, verilen sözlerin, yapılan antlaşmaların tutulmasını emreder. Sözünü tutmak, antlaşmaya riayet etmek adalet, sözünden caymak ve antlaşmayı ihlal etmek adaletsizliktir. Ancak, kişiler karşı tarafın antlaşmayı ihlal etmeyeceğinden emin olamayacağı için ya hiç antlaşmaya girmemek veya ilk ihlal eden olmak isteyecektir. Bu dilemmadan çıkış, Hobbes'a göre, ancak yapılan antlaşmaları güce dayalı olarak yürütecek bir kurumun, yani devletin (commonwealth) ortaya çıkması ile mümkün olacaktır. Hobbes'un deyişiyle kılıcın gücü ile desteklenmeyen antlaşmalar boş sözlerdir (Hobbes, 1997: 93). Bu durumun farkına varan bireyler tüm güçlerini bir kişiye veya bir meclise devrederek devleti yaratacaklardır. Bu bir sosyal sözleşme teorisidir ve devletin varoluşunu onu kuran bireylerin rızasıyla temellendirmektedir. İktidar bu çerçevede Tanrı'dan değil,

bireylerden kaynaklanmaktadır. Hobbes'un sözleriyle, birbirleriyle sözleşme yapan bireyler şöyle diyeceklerdir: "Senin de aynı hakkını O'na devretmen ve onun eylemlerini benzer şekilde yetkilendirmen koşuluyla ben [de] kendimi yönetme hakkımı bu kişiye veya bu meclise devrediyorum ve O'nu yetkilendiriyorum."

Bu şekilde sözleşme yapılarak insanların bir araya gelmesi ile oluşan şey bir "devlet" (commonwealth)'tir. Hobbes'un deyişiyle bu amansız deniz canavarı LEVIATHAN'dır. Bu gücü elinde bulunduran kişi veya meclis EGEMEN'dir. Egemenin yanında herkes tebaadır (subject). (Hobbes, 1997: 95-96). Bu ölümlü Tanrı'dır (mortal God). Ölümlüdür çünkü bireyler tarafından yaratılmıştır. Tanrı'dır çünkü gücü mutlak. Böyle bir anlaşma ile tesis edilen Egemen'in yetkileri şunlardır:

- 1- Tebaa yönetim biçimini değiştiremez.
- 2- Egemen güç kaybedilemez.
- 3- Çoğunluk tarafından ilan edilen Egemen'i hiç kimse adaleti çiğnemediği tanımazlık edemez.
- 4- Egemenin eylemleri yönetilenler tarafından adil bir şekilde suçlanamaz.
- 5- Egemenin yaptığı hiçbir şey yönetilenler tarafından cezalandırılmaz.
- 6- Egemen tebaasının barışı ve korunması için neyin gerekli olduğunun ve onlara nelerin öğretileceğinin karar vericisidir.
- 7- Yönetilenlerin neyin kendilerine ait olduğunu ve başkasının adaleti çiğnemediği neyi kendilerinden alamayacağını bilmelerini sağlayan kuralların yapılması hakkı Egemen'e aittir.
- 8- Yargı ve uyuşmazlıkları karara bağlama hakkı Egemen'e aittir.
- 9- Kendisinin uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı,
- 10-Hem barış hem de savaş zamanında tüm danışman ve bakanları seçme hakkı,

11-Ödüllendirme ve cezalandırma ve (bunun ölçüsünü belirleyen bir kanunun olmadığı halde) bunu keyfi bir şekilde yapma,

12-Şeref ve onur nişanlarını verme hakkı Egemen'e aittir. (Hobbes, 1997: 96-100)

Egemenin bu yetkileri devredilemez ve bölünemezdir. Hobbes liberalizmin iktidarı sınırlandırma aracı olarak geliştirdiği güçler ayrılığı ilkesine şiddetle karşı çıkar. Güçleri ayırmak Egemen'i zafiyete düşürecektir. Bunun sonu ise sivil savaş olacaktır (Hobbes, 1997: 101).

Leviathan, mutlak egemen güç, toplumda yasayı yapan ve değiştiren tek güçtür. Bu sebeple kendi yaptığı yasalarla kendini bağlaması da mümkün olamaz. Egemen gücün iradesi hukukun tek kaynağıdır ve örfi hukuk ancak onun üstü kapalı onayı sayesinde varlığını koruyabilir (Göze, 2000: 141).

Bu mutlak egemenlik anlayışı devleti yıkılmaktan korumak için gerekli şarttır. Otoritenin mutlak nitelikte olmaması devletin çöküşünü hazırlar. Örneğin iyi ya da kötünün halk tarafından belirlenebileceğini savunan doktrinler şüphesiz devletin iktidarını zayıflatır. Egemen gücün bölünmesi fikri de yine bölünen güçlerin birbirlerini yok etmesi anlamına geleceğinden kaçınılması gereken bir husustur. Egemenliği yıpratacak bir başka örnek de devlet iktidarı ile dini iktidar arasında yapılan ayırımdır. Şüphesiz Hobbes böyle bir ayrımı reddeder ve kesin bir dille Kilisenin bir devlet organı olduğunu ve yalnızca tek bir iktidar bulunduğunu savunur. Böylece Hobbes mutlak egemenliğe tehlike oluşturabilecek her türlü girişimi devletin geleceğini tehlikeye atacağı gerekçesiyle reddeder (Göze, 2000: 143-144).

Hobbes üç farklı yönetim biçiminin olabileceğini ifade etmektedir: Monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Ona göre, tiranlık, oligarşi ve anarşi farklı yönetim biçimleri

olmayıp sadece ilk üç yönetim biçiminin beğenilmemesi halinde verilen isimlerdir (Hobbes, 1997: 102-103). Hobbes'un gönlü monarşiden yana olmakla birlikte, o bir ülkenin aristokrasi veya demokrasi olarak da örgütlenebilmesini kabul eder. Hobbes için esas olan, yönetimin gücünün mutlak olmasıdır. Yani Hobbes klasik liberal düşünürleri haklı çıkarırcasına demokrasinin de mutlakıyetçi bir hal alabileceğini düşünmektedir. Ancak o, bu durumu demokrasinin bir zaafı değil bir erdemi olarak görmektedir.

Ama Hobbes'un monarşinin özelliklerini uzun uzun övmesi diğer yönetim şekillerine karşı isteksizliğini ortaya koyar. Tek bir kişinin iktidarı soysuzlaşmaya meyilli demokrasiden çok daha iyi olacaktır. Bu tezi için çeşitli gerekçelendirmelere giden Hobbes, örneğin evrenin tek bir Tanrı tarafından yönetilmesini bir kanıt olarak gösterir. Ama onun asıl gerekçesi kralın özel çıkar ile kamu çıkarını bağdaştırma yeteneğinde saklıdır. Buna göre kral ülkenin sahibi olduğuna göre tebaasının zenginliği, kudreti ve şerefi de yine kralın zenginliği, kudreti ve şerefi olacaktır. Bu nedenle kendi çıkarını kamu çıkarı ile birleştirmek zorunda olan kral uzak görüşlü olmak ve çevresine yetenekli danışmalar toplamak zorundadır (Akın, 1974: 112-113).

Her ne kadar kral kanun koyucu olarak sınırsız bir güce sahipse de Hobbes kralın kendi mantığı ve devlet yönetiminin gerekleri ile sınırlandırılacağını düşünmektedir. Çünkü insafsız baskıcı bir rejim savaş durumundan insanları kurtarmaya çalışan Hobbes için anlamlı bir teori ortaya koymayacaktır. Bu sebeple Hobbes'un mutlak egemenlik anlayışını yargılarken ona haksızlık etmemek adına Hobbes'un insanları düzene, barışa ve özgürlüğe kavuşturmak için Leviathan'ı kurmaya çalıştığı unutulmamalıdır (Akın, 1974: 114).

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. ; Zabcı F. Ç. ; Ergün, R. (2005) **Kral Devletten Ulus Devlete**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Akın, F. İlhan. (1974) **Kamu Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Cevizci, Ahmet (1999) **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Göze, Ayferi. (2000) **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Hobbes, Thomas (1997). **Leviathan**, eds. Richard E. Flathman and David Johnston. New York: W. W. Norton & Company.
- Hobbes, Thomas. (2011) "Leviathan", Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Der. Alev Alatlı, **Batiya Yön Veren Metinler II, Rönesans/Protestan Reformu/Erken Modern Dönem/Bilim Çağı (1350-1650)**, ss. 830-836.
- Riley, Patrick. (1994). "Toplum Sözleşmeleri". **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi**. Haz. David Miller. Ankara: Ümit Yayıncılık. s.377-79.
- Sabine, George. (1959). **A History of Political Theory**. New York: Henry Holt and Company.
- Strauss, Leo. (1953). **Natural Right and History**. Chicago: University of Chicago Press.
- Strauss, Leo. (1989). "What is Political Philosophy?" içinde **An Introduction to Political Philosophy Ten Essays by Leo Strauss**, Hilail Gildin (edt. ve giriş). Detroit: Wayne State University Press.
- Şenel, Alaaddın. (1996). **Siyasal Düşünceler Tarihi**. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Tannenbaum, Donald, David Schultz. (2003). **Inventors of Ideas: Introduction to Western Political Philosophy**. Ontario: Thomson Wadsworth
- Yayla, Atilla (1998) **Liberalizm**, Ankara: Liberte Yayınları.

Ek Okumalar

- Ağaoğulları, M. Ali, Levent Köker. (2000). **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Arnhart, Larry. (1995). **Plato'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi**. Ankara: Adres Yayınları.
- Cevizci, Ahmet. (2007). **Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi**. Bursa: Asa Kitabevi.

- Copleston, Frederick. (1998). **Felsefe Tarihi: Hobbes ve Locke.** Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea.
- Ebenstein, William. (2001). **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri.** İstanbul: Şule Yayınları.
- Furtun, Ayşen. (2005). **Thomas Hobbes ve Doğa Kuralları.** Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Hampsher-Monk, Ian. (2004). **Modern Siyasal Düşünce Tarihi.** İstanbul: Say Yayınları.
- Hobbes, Thomas. (1992). **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, Thomas. (2007). **Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri.** İstanbul: Belge Yayınları.
- Hünler, Solmaz Zeyrut. (2003). **Dört Adalı: Hobbes, Locke, Berkeley, Hume.** İstanbul: Paradigma.
- Tunçay, Mete. (2011). **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 3 (Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ).** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.